

Проф. др Остоја Барашин, социолог, Бања Лука

ЗАШТО ЈАСЕНОВАЦ НЕ СМИЈЕ ОТИЋИ У ЗАБОРАВ

Ових дана пажњу ми је привукла информација да је у Стразбуру отворена изложба о Јасеновцу. То је заправо одлична вијест јер се коначно истина о тој фабрици смрти појавила и на мјесту гдје се креира европска политика. То је мјесто гдје се креира и страшна ревизија историје Другог свјетског рата. То је постало мјесто гдје су се побједници над фашизмом подијелили на "нас" и "њих" Овим текстом покушавам истаћи неке од могућих одговора. Питам се можемо ли се одазвати магловитом позиву да не гледамо у прошлост, већ да гледамо у будућност. На прво слушање овај позив дјелује прихватљиво, али само на тренутак. Творци идеје о заједници словенских народа, махом српска интелектуална и политичка елита, су након Првог и Другог свјетског рата опростили Хрватима и Муслиманима злочине над српским народом и сарадњу са германским агресорима да би оснажили корак у будућност. Та будућност нас је одвела у два страдања, у два свјетска рата. Распадом посљедње Југославије одвела нас је нову Хрватску без Срба. Данас су Срби у Хрватској на нивоу статистичке грешке лишени свих грађанских и етничких права. Они данас у Хрватској немају чак ни статус националне мањине. Са друге стране, ужаснула ме једна од анкета спроведена на улицама Загребa у којој преовладавају одговори да су у Јасеновцу највише страдали Хрвати.

У свјетској литератури двадесети вијек назван је вијеком "мега смрти", вијеком политички санкционисаних масовних убистава, од стране држава и појединих колективитета. Два свјетска рата, револуције, грађански ратови, вођени током хладног рата, однијели су нешто више од 170 милиона људских живота. Од тог броја око 80 милиона убијених били су ненаоружани цивили. Међу мноштвом облика масовних уморстава у двадесетом вијеку, централно мјесто припало је геноциду. Само у Другом свјетском рату, од 55 милиона људских живота страдалих у директној борби, или од бомбардовања, епидемије и глади, 10 милиона биле су жртве геноцида: Јевреји, Роми, Руси, Украјинци и око милион Срба.

Након Осамдесет једне година од пробоја логораша из логора Јасеновац који се десио 22. априла 1945. године и даље се намећу бројна питања о геноциду над Србима, Јеврејима и Ромима у Независној држави Хрватској (НДХ) у Другом свјетском рату. Најважнија чињеница која се мора имати у виду јесте да се геноцид у НДХ није десио стихично као случајна појава. Руководство НДХ је у погледу оправданости тог безумног чина учинило низ

припремних корака који су требали код домаће и иностране јавности оправдати такв чин. У политици социјалистичке Југославије геноцид се ријетко помињао, а када и јесте онда је то објашњавано као нешто што је саставни дио рата, као резултат повампиреног фајизма генерисаног од стране Трећег Рајха. Када се говорило о Хрватској и Хрватима истицано је да је то дјело једне мале злочиначке групе која је радила по директиви Хитлера, али потпуно одвојена од хрватског народа. Али, чињенице говоре другачије, а смисао овог текста је да се истакне да је геноцид у НДХ био широко подржан од стране већег дијела хрватског становништва. Те чињенице се потврђују и у догађајима са краја Двадесетог вијека кроз распад Социјалистичке Федеративне Југославије. Негирање геноцида у НДХ у данашњој пракси хрватске власти и народа потврђује да се већина Хрвата, ипак, идентификује са НДХ и да је усташка идеологија и данас жива и широко прихваћена.

У НДХ геноцид је био саставни дио политике те усташке државне творевине. На попису будућих жртава, одвођењу у сабирне центре, одузимању имовине и низу других "техничких" послова био је ангажован огроман бирократски апарат. Хрватска железница и остала саобраћајна инфраструктура и средства имали су велику улогу у транспорту жртава до одредишта егзекуције. Завршни чин, одузимање живота, био је привилегија људи најоданијих усташкој ствари. Први корак у спровођењу геноцидне политике НДХ је био процес дехуманизације жртве и њено приказивање у најгорем свјетлу да би се на крају свело на подљудско биће. То је чињено с циљем да би се код починиоца злочина изгубио осјећај кривице, да се елиминише оптерећење савјести и унутрашња психичка тегоба. Дакле, оправдање за злочин тражено је у кривици жртве злочина. У том контексту, Срби су означени од стране усташког покрета, као узрок свих историјских недаћа хрватског народа и као основна препрека у њиховој "стољетној борби за ослобођење".

Када је 1951. ступила на снагу, Конвенција о спрјечавању и кажњавању злочина геноцида, мало пажње је посвећено научној обради овог феномена. У својим истраживањима Смиља Аврамов тврди да је у склопу хладноратовске стратегије запада против истока, разрађена стратегија "заборава и превазилажења прошлости" као њен саставни дио. Идеја је потекла од папе Пија XII, који је у помирењу католичких земаља, побједника и поражених, прије свега Њемачке и Француске, видио моћну брану против комунизма и источног блока. Уз активну улогу Ватикана постигнут је консензус западних земаља, и отворен процес преобликовања истакнутих нациста, окорелих ратних злочинаца, у "борце за демократију", у нове крсташке ратнике у обрачуна са Истоком. Наука се, дакле, нашла пред дилемом која се своди на

питање да ли се и до које мјере могу вршити историјске паралеле. У чему је разлика између групних прогона на националној, вјерској или расној основи од групног прогона на идеолошкој и класној основи.

Геноцид у Хрватској није само "horror-story", како наводи Смиља Аврамов, геноцид је дио историје Хрватске, односно, дио културне средине у којој се десио. Много важније питање од пуког броја жртава и директних посљедица геноцида је питање мотива, узрока и посљедица поменутог чина. Дакле, важно је геноцид сагледати у вриједносном контексту друштва које је омогућило реализацију тог монструозног чина, а потом и шири цивилизацијски контекст. Геноцид у НДХ се не може посматрати само у временском оквиру када се он догађао, већ треба имати на уму да је тај програм грађен и дограђиван деценијама и да је израз једне планиране политике цијелог система Хрватске. И на крају, треба поставити питање моралне неосјетљивости великог дијела хрватског народа на страдање Срба, Јевреја и Рома.

Усташка идеологија и смисао постојања је био заснован на истребљењу Срба и Православља. Покољи над Србима су почели већ крајем априла 1941. у Гудовцу, а настављени у Вељуну на Ђурђевдан 1941. и тако редом. Фрањевци су учествовали као целати у концентрационим логорима који су у НДХ ницали као печурке: Јасеновац, Јадовно, Паг, Огулин, Јастребарско, Копривница, Крапје, Зеница, Стара Градишка, Ђаково, Лобоград, Тења, Саница итд. У логорима смрти у Лобограду, Јабланцу, Млаки, Броћицама, Сиску, Горњој Ријеци поклано је на хиљаде дјеце, а само у Јасеновцу 1942. године било је око 24.000 дјеце, од чега је половина побијена. Када су Италијани увидјели да систем концентрационих логора Јадовно-Госпић-Паг превазилази ужасе неспојиве са људским умом и да број жртава расте из дана у дан, они су га затворили. Нешто касније, 21. августа 1941. формиран је логор Јасеновац у југозападном дијелу Славоније, логор који се стално ширио и постао права "фабрика смрти". Затвореници Срби, Јевреји и Роми су довожени углавном сточним вагонима. Убијања су била на најстрашније начине, несхватљиве здравом људском мозгу. Људи су кувани у казанима и од њих су правили сапуне, спаљивани су у високим пећима и сл.

Од проглашења самосталности државе Хрватске 21. јуна 1991. године званичници те државе, почев од Туђмана па до данашњих дана негирају јасеновачки геноцид и драматично смањују број жртава. Новији случај је иступ Руже Томашић, хрватске европарламентарке која поново негира геноцид и истиче: "Проблем је у томе што ми имамо ту проклету кривицу коју су нам наметали од 1945. године и да би им било боље да се покрију преко ушију. Имамо сада научнике који доказују да се у Јасеновцу није догађало све

оно што се тврдило. Има хрпа књига које говоре да није било тако. Зашто не туже оне који лажу?" Да, управо у томе и јесте проблем. Ружа, еуропарламентарка, лаже пред цијелом Европом која се декларише као демократска и антифашистичка и нема реакције нити тужбе. Није ли то директна потврда става Смиље Аврамов да је у питању обрачун запада са истоком и православљем. О страшним злочинима Хрватске власти четрдесетих ратних година свједочи и њемачки историчар, књижевни критичар и есејиста у свом великом двотомном дјелу под називом "Политика римских папа у XX вијеку." Имамо ли право поново гледати у будућност са онима који су нам креирали крваву прошлост. Како гледати у будућност када највиши званичници Хрватске истичу да имају само једног непријатеља, а то су Срби. Можемо ли говорити о будућности ако нам је прошлост и садашњост јуш ивијек противрјечна и стални камен спотицања.